

JAUME DE PUIG I OLIVER

CRÒNICA DE LA «I TROBADA INTERNACIONAL
D'ESTUDIS SOBRE ARNAU DE VILANOVA»

Celebrada els dies 6, 7 i 8 d'abril de 1994 a Barcelona i, per dificultats econòmiques de darrera hora, no a la Vall d'Aran, tal com inicialment hom havia pensat, aquesta primera trobada no havia estat prevista com un congrés obert a tothom que hi volgués participar, sinó com una reunió de treball entorn de dos temes centrals, distribuïts en quatre blocs: 1) problemes d'autenticitat de les obres espirituals d'Arnau de Vilanova; 2) de les mèdiques; 3) de les alquímiques, i 4) relació entre les obres mèdiques i les espirituals.

Un dels elements de la preparació de la trobada fou l'elaboració durant un llarg temps del llibre de Jaume Mensa i Valls, *Arnau de Vilanova, espiritual: guia bibliogràfica*, publicada per l'Institut d'Estudis Catalans sota el patrocini del Fons Noguera, obra amb la qual l'autor obsequià tots els assistents.

El plantejament de la trobada fou resumit pel Dr. Josep Perarnau amb el parlament inaugural, que fou del tenor següent:

«Les primeres paraules han d'expressar un doble reconeixement: el primer va a tots els qui, des de fa un segle, amb el seu treball han fet avançar els estudis sobre Arnau de Vilanova fins al punt de fer imprescindible aquesta nostra I Trobada: de Marcelino Menéndez y Pelayo fins a Miquel Batllori i Munné (impossibilitat de presidir-nos per absència a l'estranger), passant per una sèrie de grans mestres com són Heinrich Finke i la seva escola, Roc Chabàs i Ramon d'Alòs i Moner, Martí de Barcelona i Joaquim Carreras i Artau; sense llurs aportacions no hauria estat possible el treball d'aquests dies, raó per la qual crec d'elemental justícia d'encetar-lo manifestant-los record i agraïment.

L'altra és de gratitud a tots els ací presents, que no sols han acceptat de col·laborar en aquesta «I Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova», ans encara ens han ofert estudis que demostren la serietat amb què

s'han pres el compromís. Benvinguts, doncs, a aquesta terra que fou i és la del personatge que ens acomuna i us desitja una estada agradable i profitosa. Repeteixo: moltes i grans mercès!

Dit això, crec que cal recordar dues característiques d'aquesta nostra Trobada. La primera és que no es tracta d'un congrés obert a tothom, sinó d'una reunió de treball o d'estudi entorn de només dos temes, a la qual han estat convidades persones que podien aportar quelcom a llur clarificació. Ho demostra el fet que els estudis ja han estat redactats prèviament, alguns d'ells ja són compaginats de forma definitiva, prests a la impressió en les pàgines de les actes, i de tots coneguts dies ha; per això, la trobada pretén sobretot de propiciar un intercanvi d'aportacions que conduixin a clarificar col·lectivament els dubtes que o no permetien d'avançar en l'estudi de l'obra arnaldiana o almenys de fer-ho damunt terreny sòlid i segur.

L'altra té caràcter experimental i per això no s'aplica als quatre blocs de la nostra trobada (problemes d'autenticitat d'obres espirituals, de les alquímiques, de les mèdiques; i relació entre obres mèdiques i espirituals), ans només al primer, en el qual s'integren els cinc estudis dedicats a esbrinar no sols l'autenticitat d'algunes obres religioses, en relació a les quals s'ha formulat o es pot formular la pregunta de si són autèntiques d'Arnau de Vilanova, ans encara, si fos possible, a establir criteris que permetin de clarificar previsibles dubtes futurs. Justament el fet que els textos d'aquest bloc siguin els més coneguts de tots nosaltres, ens permet d'aventurar-nos en aquest experiment: suposat el coneixement dels dits estudis, no els repetirem ací, ans ens limitarem a formular, mitjançant punts numerats, els problemes que en resulten i seran l'objecte de la nostra discussió immediata aquest matí i, tant com sigui possible, els dies següents. L'experiment prosseguirà fins al resultat, consistent a demanar a tots els partícips de la Trobada en general i als col·laboradors d'aquest bloc en particular que donin per escrit llur resposta als punts dubtosos discutits en aquesta sessió, resposta que serà publicada sota nom de cadascú en les actes d'aquesta I Trobada.

Intentem, doncs, de formular els dits punts:

1. Els criteris externs per a judicar de l'autenticitat arnaldiana d'una obra s'han de limitar a les llistes ofertes pels documents contemporanis indicats en les pàgines 27-46 (o per d'altres de reduïbles a aquests); o s'hi ha d'afegir l'arquetipus del manuscrit de l'Arxiu General dels Carmelitans de Roma, tal com diu la pàgina 289.
2. a) L'aplicació tant dels criteris interns com dels externs a l'*Expositio super Apocalypsi* datada a Sant Víctor de Marsella el 1306 resulta a favor o en contra l'autenticitat arnaldiana de la dita obra?

- b) En cas contrari a l'autenticitat, hi ha algun criteri que pugui contribuir a identificar l'autor?
3. Les mateixes dues preguntes s'han de formular en relació al *Tractatus quidam in quo respondetur obiectionibus quae fiebant contra tractatum Arnaldi De adventu Antichristi*.
  4. També en relació a l'*Expositio super XXIV capitulum Matthaei*;
  5. al *Conflictus iudaeorum*;
  6. i al *Tractatus contra passagium ad partes ultramarinas*
  7. Hi ha criteris interns d'autenticitat d'obres arnaldianes i en cas afirmatiu quins?
  8. Por haver-hi algun dubte de la no-autenticitat d'unes profecies escrites durant el segle XV i atribuïdes a Arnau de Vilanova?»

El matí de dimecres 6 d'abril fou dedicat a estudiar els problemes d'autenticitat de les obres espirituals arnaldianes. A suggerència dels presents, el moderador Joan Botam concedí cinc minuts a cadascun dels ponents d'aquest bloc perquè resumís els resultats del seu treball.

Les ponències encarregades eren:

Problemes i criteris d'autenticitat d'obres espirituals atribuïdes a Arnau de Vilanova, a càrrec de Josep Perarnau, de la Facultat de Teologia de Catalunya i de l'Institut d'Estudis Catalans.

Sobre la suposada paternitat arnaldiana de l'«Expositio super apocalypsi»: anàlisi comparativa d'alguns temes comuns a aquesta obra i a les obres polèmiques d'Arnau de Vilanova, per Jaume Mensa, autor d'una tesi doctoral sobre els tractats autèntics dels anys 1299-1305, defensada a la Universitat Autònoma de Barcelona.

Dall'annuncio dell'Anticristo all'attesa del Pastore Angelico. Gli scritti di Arnaldo di Villanova nel codice dell'Archivio Generale dei Carmelitani, a càrrec de Gian Luca Potestà, de la Universitat del Sacro Cuore de Milà i de la Comissió Internacional per a l'edició de les obres de Gioacchino da Fiore.

Unes prediccions pseudo-arnaldianes del segle XV. Edició i estudi, a càrrec de Jaume de Puig i Oliver, d'«Arxiu de Textos Catalans Antics».

Note sulla fisionomia di un autore. Contributo allo studio della «Expositio super Apocalypsi», per Francesco Santi, de l'Istituto per lo Studio dell'Alto Medioevo i de la Fondazione Ezio Franceschini, de Perugia i Firenze.

Després del torn de paraules, la discussió se centrà gairebé exclusivament sobre el problema de l'autenticitat arnaldiana de l'*Expositio super Apocalypsi*, no essent possible d'examinar els problemes relatius al *Tractatus quidam in quo respondetur obiectionibus quae fiebant contra tractatum Arnaldi De Adventu Antichristi*, al *Conflictus Iudaeorum*, a l'*Expositio super XXIV capitulum Matthei* i al *Tractatus contra passagium ad partes ultramarinas*. Tampoc no fou possible d'abordar per ell mateix el problema dels criteris interns d'autenticitat d'obres arnaldianes, i encara menys de fixar-los, perquè en la discussió aparegueren punts de vista diversos i inicialment distants, fonamentats en dades objectives i en consideracions metodològiques de pes divers, que no van fer possible la coincidència d'opinió.

La tarda del dimecres fou dedicada al problema de l'autenticitat de les obres alquímiques d'Arnau de Vilanova. Les ponències encarregades eren:

Arnaldo da Villanova e l'alchimia: Un'indagine preliminare, per Michela Pereira, de la Universitat de Florència.

Il "Rosarius philosophorum" nella tradizione alchemica del Trecento, a càrrec de Giuliana Camilli, de la Universitat de Gènova.

Les ponents van coincidir, per als escrits alquímics atribuïts a Arnau de Vilanova, que els criteris de crítica externa aporten més dubtes que solucions, i que els criteris interns més aviat indicarien una gran distància entre l'Arnau històric i l'interès per l'alquímia. Això no obstant, el problema de l'atribució d'obres alquímiques a Arnau de Vilanova ha de tenir alguna causa, sentit o fonament, que per ara, malgrat alguna pista aclaridora, queda per precisar.

Dijous dia 7 al matí encara va continuar la discussió sobre el sentit de l'atribució d'obres alquímiques a Arnau i tot seguit es passà al problema de l'autenticitat de les obres mèdiques. Les ponències encarregades eren:

En torno a la problemática del 'corpus' científico arnaldiano, a càrrec de Juan Antonio Paniagua, de la Universitat de Navarra.

El comentario de Arnau de Vilanova al «De morbo et accidente» de Galeno. Nota previa sobre su autenticidad, per Luis García Ballester, Fernando Salmón y Eustaquio Sánchez Salor, del CSIC i de la Universitats de Navarra, respectivament.

Two Texts, One Problem: The Authorship of the «Antidotarium» and «De venenis» attributed to Arnau de Vilanova, a càrrec de Michael McVaugh, de la Universitat de North Carolina (Chapel Hill).

Després del resum dels ponents, i lamentant l'absència per causa de força major del professor Lluís Garcia Ballester, la discussió va posar en relleu que, a partir d'un corpus mèdic arnaldià segurament autèntic i coherent, hom no s'ha de tancar a noves possibilitats, de les quals el professor Michael McVaugh oferí un bon exemple en assenyalar que algunes parts de l'*Antidotarium* i del *De venenis*, fins ara considerades obres segurament apòcrifes, podien molt plausiblement ésser considerades obres autèntiques d'Arnau. L'aportació del professor McVaugh va donar peu a un debat animat sobre els conceptes d'autoritat, autoria, edició, adaptació, traducció i cura d'un text en temps d'Arnau, amb referències constants en el curs del debat als problemes plantejats per les seves obres espirituals.

Tal com era previst, la tarda del dijous fou dedicada al problema de la relació doctrinal entre obres mèdiques i obres espirituals arnaldianes. Les ponències encarregades eren:

L'antropologia en els escrits espirituals d'Arnau de Vilanova, a càrrec d'Eusebi Colomer, de la Universitat Ramon Llull (Barcelona) i de la Universitat de Deusto (Bilbao).

Arnau de Vilanova - a Case Study of a Theologizing Physician, per Joseph Ziegler (Universitat d'Oxford, Merton College).

«*De esu carniuum*»: *Arnald of Vilanova's Defence of Carthusian Abstinence*, a càrrec de Dianne M. Bazell, de la Syracuse University, New York.

La discussió que va seguir l'exposició dels ponents, a part de recaure sobre punts concrets o textos dificultosos d'Arnau, va servir per a evidenciar el ventall d'interessos intel·lectuals i, per tant, la complexitat del pensament d'Arnau, potser esmunyedissa quan hom intenta de copsar-lo únicament des d'un sol ordre de consideracions o a partir d'un sol aspecte de la seva personalitat rica i variada.

El matí del divendres dia 8 d'abril fou dedicat a reprendre punts discutits en les sessions anteriors sobre els quals els participants encara creien oportú de debatre, abans d'emprendre el tema propi del dia, que havia de consistir en una recollida i formulació de la problemàtica global que la «I Trobada» havia contribuït a circumscriure a través del debat. La discussió se centrà principalment entorn dels problemes d'autenticitat de les obres espirituals d'Arnau, tenint en compte els elements nous que les aportacions dels diversos ponents havien fet emergir.

La sessió de clausura

La Trobada no desembocà en conclusions solemnes, però tots els participants van estar d'acord:

- a) que la «I Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova» havia estat fructífera i que s'havia de repetir;
- b) que calia prosseguir-la en noves sessions amb els mateixos criteris organitzatius i mètodes de treball;
- c) que els participants lliurarien per escrit el seu parer sobre els punts dubtosos discutits en les diverses sessions, en particular en la primera, abans del primer de juny, per tal que fos adjuntat a les actes d'aquesta I Trobada.

A la una del migdia del divendres dia 8 d'abril, hom procedí a l'acte de clausura d'aquesta I Trobada, presidit pels senyors Gaspar Mora, degà de la Facultat de Teologia de Catalunya, Emili Giralt, president de l'Institut d'Estudis Catalans, i Joaquim Triadú, secretari general del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

En el transcurs d'aquest acte van prendre la paraula els Srs. Jaume de Puig, Juan Antonio Paniagua, Giuliana Camilli i Michael McVaugh, els quals van parlar respectivament en català, castellà, italià i anglès —llengües de treball corrents durant tota la I Trobada— resumint les tasques i les discussions aparegudes en les distintes sessions i en el debat global; les respectives síntesis són transcrites a continuació:

Els resums de les quatre seccions

- a) El de la secció dedicada als escrits religiosos:

El doctor Jaume de Puig va resumir la discussió sobre el problema de l'autenticitat de les obres religioses d'Arnau de Vilanova de la forma següent:

«El debat sobre l'autenticitat de les obres espirituals d'Arnau de Vilanova ha estat el més llarg, el més polèmic i possiblement el que ha deixat més qüestions obertes. Per això mateix, també ha estat aquell en el transcurs del qual les diverses aportacions i punts de vista han estat sotmeses al burí de la crítica, la rectificació i la discussió més viva.

Per començar, s'han manifestat punts de partida metodològics ben diversos. J. Perarnau s'ha arrapat a la solidesa del que anomena els criteris externs

per a judicar l'autenticitat dels escrits espirituals d'Arnau, que són criteris de naturalesa documental, assenyaladament les llistes que dona Arnau dels seus escrits religiosos i la que apareix en el ms. Vat. lat. 3824, bo i admetent que és difícil de dir l'última paraula sobre l'autenticitat d'aquells escrits arnaldians que encara no han estat editats ni estudiats. En la seva ponència rebutja l'autenticitat de l'*Expositio super Apocalypsi* i del *Tractatus quidam...*; suspèn el judici pel que fa a l'*Expositio super vigesimum quartum capitulum Matthei* i admet l'autenticitat arnaldiana del *Conflictus indaeorum* i del *Tractatus contra passagium ad partes ultramarinas*.

Per la seva banda, Jaume Mensa se centra en l'*Expositio super Apocalypsi* i, comparant-la amb els textos arnaldians de polèmica escatalògica ja editats, arriba a la conclusió que tant pel que fa a la interpretació dels textos bíblics i d'altres autors i fonts citades, com pel tipus d'arguments i per les diverses teologies de la història exposades en l'*Expositio super Apocalypsi* i en els escrits arnaldians de polèmica religiosa certament autèntics, cal separar la dita *Expositio...* del grup d'obres arnaldianes indiscutiblement autèntiques.

El punt de partida de Francesco Santi, ja convençut per endavant de la no-autenticitat de l'*Expositio...*, fou el de trobar-li deductivament un possible autor concret que reunís les característiques següents: havia de ser algú que esguardés amb predilecció els ordres religiosos i, en aquest context, que admetés la importància de la problemàtica d'aquells temps entorn dels ordres militars: algú que coneixia bé Itàlia; algú que fos molt pràctic de la discussió escolàstica; una persona veïna del papa Climent V i, evidentment, d'Arnau de Vilanova. A través d'un exercici de brillants deduccions, Francesco Santi apuntava que el carmelità Gerard de Bolonya reunia plenament cadascuna d'aquestes condicions.

La posició de Gian Luca Potestà, en contrast amb totes les anteriors, consistia a no qüestionar d'entrada l'autenticitat arnaldiana de l'ESA i, a més, a admetre la de tots els escrits que li són atribuïbles en el ms. III Varia 1 de l'Archivio Generale dei Carmelitani, de Roma, i en concret el *Tractatus quidam ...* i l'*Expositio super XXIV capitulum Matthei*. Gian Luca Potestà posava en relleu en la seva ponència que fins al 1304 Arnau es troba immers en un conflicte heresiològic i les obres posteriors, en canvi, són escrites en un moment de més tranquil·litat, en el qual certs temes perden virulència (el temps de la vinguda de l'Anticrist) i d'altres emergeixen amb més força (la insistència en el tema del papa angèlic). Pel que fa a l'autoritat del manuscrit dels carmelitans de Roma, Potestà arguïa l'existència d'un antígraf escrit abans del 1305 a Perusa, ciutat per on passà Arnau l'any anterior.

A partir d'aquests posicionaments, la polèmica fou inevitable. Foren examinades un sens fi de qüestions annexes a la problemàtica esbossada, començant per l'autoritat dels manuscrits i altres documents coetanis, les

pistes que donen els textos, la diversitat de gèneres literaris emprada per Arnau, la presència de fonts i citacions significatives, el problema de la coherència ideològica d'un autor, etc. Les posicions exposades per cada ponent, bo i admetent rectificacions de detall, foren mantingudes en l'essencial. Però mentrestant s'anaven obrint camí perspectives noves: el concepte d'autoria en els segles de la baixa edat mitjana, els cercles als quals anaven adreçades les diferents obres, la possibilitat de distingir més d'un nivell d'autoria en obres complexes, la vida atzarosa que podia tenir un text determinat en el si d'uns grups d'alta sensibilitat religiosa, a través dels anys i dels canvis històrics, etc. Totes les posicions demostraven la fecunditat de llur punt de partida i alguna o algunes de les febleses que hi podien ésser detectades. En el conjunt dels tres dies de discussió es va posar de manifest que tots els ponents haurien de rectificar o afinar alguns dels seus judicis i atemperar els punts de partida metodològics a crítiques i consideracions ben fundades. Algunes d'aquestes consideracions afecten no tant al problema de l'autenticitat estricta de tal o tal altre escrit d'Arnau, com a la intervenció en diversos graus de la figura d'Arnau en tots aquells escrits espirituals que en algun moment li han estat atribuïts, intervenció que pot anar des d'una participació externa, però molt pròxima, fins a una simple influència més o menys esvaïda i distant. Potser sense proposar-s'ho, la Trobada desembocava així en un tema per encetar: les formes de la pervivència del pensament i de l'obra d'Arnau, tema que els estudis del futur hauran de tenir en compte, perquè ja d'entrada sabem que, a més de l'Arnau religiós i reformador de la cristiandat, hi ha hagut un suposat Arnau alquímic i un suposat Arnau profeta, els rastres dels quals han d'ésser seguits amb atenció, a través de les fluctuacions que l'obra d'Arnau, per obra i gràcia d'aquells que foren els seus adversaris, però també per la seva pròpia fecunditat, va experimentar després de la seva mort».

b) El de la secció dedicada a les obres mèdiques

El professor Juan A. Paniagua va resumir el debat sobre l'autenticitat de les obres mèdiques d'Arnau de Vilanova de la forma que segueix:

«Arnau de Vilanova fue, antes que nada, un médico. Los únicos estudios que cursó de modo sistemático fueron los que le llevaron a alcanzar el título de maestro en medicina, obtenido algo después del año 1260 en la entonces floreciente Escuela de Montpeller. Allí mismo había de ejercer la docencia médica, oral y escrita a lo largo de la última década del siglo XIII y aún algunos años antes y después. A lo largo de su vida, el ejercicio de la medicina le dió prestigio ante los grandes de su tiempo y facilitó la difusión de sus ideales religiosos. En todos los documentos que a él se refieren su nombre va

acompañado por su título académico y por la mención de su profesión: «Magister Arnaldus de Villanova, physicus». Sus obras médicas fueron profusamente copiadas a lo largo de los siglos XIV y XV y editadas repetidamente por la naciente imprenta; y en esta transmisión se infiltrarían escritos espurios que buscaban el cobijo de un autor tan ilustre, lo cual habría de originar complicados problemas de atribución.

Justo es, pues, dentro de la temática suscitada por esta «I Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova», que una de las secciones hubiera de referirse al aspecto médico de tan sugestiva figura. Iba a estar a cargo de los tres investigadores que actualmente promovemos la edición de las *Arnaldi de Villanova Opera Medica Omnia*: Luis García Ballester, Michael R. McVaugh y yo mismo. Luis no ha podido venir por inopinados problemas de salud familiares. Así quedó sin exponer la comunicación en la que daba cuenta del estudio que junto con F. Salmón está llevando a cabo sobre el extenso comentario al texto galénico que los medievales llamaron *De morbo et accidente*, que como obra del maestro Arnau se presenta en un manuscrito de Cracovia.

Michael R. McVaugh, después de haber estudiado y editado varias de las obras médicas auténticas de Arnau de Vilanova, aporta las primicias de su intento de penetrar en el campo frágil e intrincado de los escritos de farmacia práctica atribuidos al maestro catalán. Aborda aquí el arnaldista americano el problema de la atribución de dos de los más extensos tratados de este tipo: el *Antidotarium* y el *De venenis*, unidos por la mención que en uno y en otro se encuentra del nombre de Petrus Cellerarius. Es este personaje un aragonés, discípulo de Arnau de Vilanova, que se ve mencionado en la ya célebre glosa de un viejo códice del *Speculum medicine* que hace nacer a Arnau de Vilanova en las proximidades de Daroca. El profesor McVaugh ya había reconstruido la imagen de este médico al exhumar documentos a él relativos en el Archivo de la Corona de Aragón. Y puesto que él se presenta como editor del *Antidotarium* bien pudo haberlo compuesto con material dejado por el maestro Arnau, al que añadiría caudales de otras fuentes. El análisis del texto del *Antidotarium* y del *De venenis* que McVaugh hace induce a ver en ambos libros una estructura compleja. Por ahí puede llegarse al esclarecimiento de esta parte de la producción arnaldiana, en la que no cabe encontrar la fijeza de los tratados de doctrina o de práctica médica, sino una progresiva elaboración que integra elementos dispares, cuya trayectoria habrá de ser descubierta en cada caso.

De mi personal aportación a este encuentro, he de decir que la considero peculiar y atípica. Las restantes comunicaciones abordan temas recientemente investigados por sus autores; se ocupan de cuestiones concretas, de las que ahora llamamos 'puntuales'. Yo, en cambio, al cabo de mi vida científica, me encuentro sin nada nuevo que comunicar. Creo que lo último que tenía que

decir lo he puesto en las dos partes del volumen VI de las *Arnaldi Opera Medica*, publicados respectivamente en 1990 y 1993. Pero pienso que sería útil, para los arnaldistas que no abordan directamente la faceta médica del vilanovano, la redacción de una síntesis sencilla, llanamente expuesta, que expresara lo que, al cabo de tantos años de estudio del tema, he deducido acerca de la reconstrucción del 'corpus' científico de nuestro autor. Aunque el trabajo que aquí presento sea fruto de prolijas investigaciones lo ofrezco desprovisto de toda erudición; deliberadamente he prescindido de toda clase de notas. Los fundamentos de lo que en esta concisa exposición digo pueden hallarse en diversas publicaciones mías que ahora se están reeditando bajo el título *Studia arnaldiana*. Aquí expreso la quintaesencia de cuanto en esta línea he elaborado; los criterios para determinar la autenticidad de un texto científico atribuido a Arnau de Vilanova, el contenido de lo que he llamado 'la obra de Montpellier', la problemática de otros escritos médicos, la complejidad de aquellos dedicados a la farmacia práctica —para cuyo esclarecimiento buen principio es el que McVaugh ha aportado a este encuentro— y mi punto de vista negativo con respecto a la alquimia arnaldiana; punto de vista que he enfocado desde el ángulo de los escritos médicos y que habrá de ser examinado mediante el análisis riguroso de los textos alquímicos. A este respecto, he escuchado con sumo interés las ideas y las puntualizaciones aquí sugeridas por una profunda conocedora de la alquimia medieval como la doctora Michaela Pereira, y me he complacido al apreciar el estudio que sobre el texto latino del *Rosarius philosophorum* ha emprendido Giuliana Camilli, aquí presente, el cual va a la par del que Antoine Calvet lleva a cabo, en París, sobre la versión provenzal de dicho tratado.

Al término de mi comunicación doy una lista de obras auténticas del maestro Arnau y otra de escritos que le fueron falsamente atribuidos. Conviene destacar de entre estos últimos aquellos que por la difusión de la que gozaron y por el pintoresquismo de su contenido han proporcionado una figura de Arnau de Vilanova muy alejado de su genuino perfil; concretamente el *Breviarium practicae*, el *Regimen sanitatis Salernitanum* y el *De conservanda iuventute*. Desgraciadamente, entre una y otra de estas listas, queda una larga relación de obras más o menos dudosas en cuanto a su atribución. Hay aquí un ancho espacio de investigación para los estudiosos».

c) El de la sección sobre l'alquímia:

La senyoreta Giuliana Camilli resumí així les aportacions al tema de les obres alquímiques atribuïdes a Arnau de Vilanova:

«Quello che vorrei sottolineare sono solo, schematicamente, alcuni punti emersi dalla discussione di queste tre giornate che mi sono sembrati particolarmente significativi e utili per la ricerca sull'alchimia legata al nome di Arnau de Vilanova, cui questo incontro è stato dedicato.

1. La fama di Arnau come alchimista nasce e si diffonde precocemente: già verso la metà del XIV secolo, cioè relativamente pochi anni dopo la sua morte. I testimoni sono stati indicati da Michela Pereira: il giurista Giovanni d'Andrea che nelle *Additiones in Speculum* di Guglielmo Durante, che risalgono agli anni 1346-7, alla rubrica *De crimine falsi* presenta Arnau come alchimista trasmutatore alla curia papale; il francescano Giovanni da Rupescissa che nel *Liber lucis*, composto verso il 1350, cita più volte il nome di Arnau come 'auctoritas' alchemica; ed infine Geoffrey Chaucer che in uno dei racconti di Canterbury, *The Canon's Yeoman Tale*, presenta Arnau come il prototipo dell'alchimista nell'Inghilterra di fine Trecento, associandolo per la prima volta esplicitamente all'opera conosciuta come *Rosarius philosophorum*.
2. La formazione del 'corpus' alchemico che gli è stato attribuito, sicuramente non prende avvio dal *Rosarius philosophorum*, da sempre considerato suo nucleo centrale, ma da altri testi: in particolare sono stati indicati il *Liber defloracionis philosophorum* (la cui precoce attestazione si trova nel manoscritto 4 Qq A 10 della Biblioteca comunale di Palermo, una importante miscellanea di opere alchemiche redatta da un monaco del monastero di San Procolo a Bologna e datata al terzo decennio del XIV secolo) e gli *Exempla in arte philosophorum* (attribuiti ad Arnau ancora nel *Liber lucis* di Rupescissa), due testi con caratteristiche diverse.
3. Altro dato importante emerso dalla discussione: la corte di Roberto d'Angiò come luogo in cui appare concentrarsi un certo tipo di ricerca sulla filosofia naturale, o la 'scientia', della seconda metà del Trecento. Dato emerso sia dalla relazione di McVaugh sia dall'analisi del testo del *Rosarius philosophorum* condotta sul manoscritto E IV 22 della Biblioteca Nazionale Universitaria di Torino.

Ma la domanda che si impone è fondamentalmente questa: perché Arnau? Cioè, perché questo personaggio poteva essere considerato un alchimista, e di fatto lo è stato praticamente fino ad oggi? La risposta credo sia venuta alla luce proprio in questi giorni, dall'analisi condotta a tutto tondo sia sul versante medico, sia su quello spirituale, sia su quello alchemico, la cui sintesi mi sembra si trovi soprattutto nel contributo di Joseph Ziegler.

Ma più in particolare: dal punto di vista della figura del riformatore spirituale, «gli *Exempla* costituiscono uno dei primi casi di sistematico

collegamento fra temi alchemici e temi religiosi. Dunque, sotto l'unità fornita dall'attribuzione ad Arnau si manifesta precocemente con chiarezza la distinzione fra le due componenti dell'alchimia dell'elixir —la ricerca farmacologica e l'aspetto mistico religioso— trovando nel duplice impegno medico e teologico profetico cui Arnau si era dedicato una radice di credibilità». Dal punto di vista del 'magister' di Montpellier, c'è la testimonianza dell'autore del *Testamentum* pseudo lulliano, che nel *Liber mercuriorum* cita gli *Aphorismi de gradibus*, mentre nel *Codicillus* afferma di aver appreso la tecnica corretta della distillazione dall'insegnamento (diretto?) di Arnau.

Conclusione: Arnau ha veramente scritto opere alchemiche? Solo Paniagua si è sentito di dare una risposta decisa, e non in senso positivo».

d) El de la secció sobre relació entre unes obres i altres:

Mr. Joseph Ziegler va resumir així les aportacions que hi foren exposades:

«The success of an academic meeting can be judged by the definitive answers it produced for the debated questions. However, in my opinion, a much more significant criterion for success can be found in the new questions which the meeting has produced for future research. With regard to this criterion, the last session in the Colloquium was highly successful. Each of the three papers dealing with various aspects in the relationship between Arnau's medical and spiritual writings introduced larger topics which will captivate the attention of historians in the future.

Eusebi Colomer analyzed the internal development in Arnau's anthropology and showed how Arnau increasingly disparages the understanding through the senses ('intellectus sensibilis') and finally rejects the corporeal world all together. This dynamic picture draws on Josep Perarnau's observation that Arnau's spiritual writings until the *Allocutio Christini* portray a transition from a cabalistic approach to the questions at stake to a practical approach via a scholastic phase. Professor Colomer's paper induces me to reconsider my static picture of the relationship between Arnau's medical and spiritual writings, but it also leaves behind an unanswered and intriguing question: how is it possible to explain the apparent dissonance between Arnau's plea for a growing renunciation of this world, including the physical body, and his continuous and active involvement in practical medicine?

Dianne M. Bazell's paper discussed Arnau's unique treatise —*De esu carniū*—, which can be viewed at the same time as part of his spiritual as well as medical corpus of writing. This treatise demonstrates Arnau's contribution

as a physician to a religious debate: the controversy about the Carthusian practice of vegetarianism. How unique was his use of medical knowledge in a religious context at his time? Professor Bazell's paper invites a systematic study of the use of medical knowledge in scholastic debates in general.

My attempt to create an integrative portrait of Arnau in which his medical background partly explains his spiritual activity and its mode of expression, should also be a starting point for some broader discussions. Is Arnau, the theologizing physician, a unique case or does he represent a broader phenomenon? Here a comparative approach is essential. Both Christian and non-Christian physicians who produced spiritual and theological texts should be examined in order to answer this question.

Thus, this stimulating session provided new insights into Arnau's personality and thought. In addition, it also highlighted the need to expose him to the broader cultural context of which he was a part. One should look forward to future occasions in which medical historians and those interested in Arnau's spirituality meet and enhance this fruitful dialogue».

Al final de la seva intervenció, i en nom de tots els participants, tots els quals l'havien signada, el Sr. Jaume de Puig va llegir la petició següent, elevada a l'Institut d'Estudis Catalans:

«Els sotasignants, participants de la «I Trobada Internacional d'Estudis sobre Arnau de Vilanova», celebrada a Barcelona els dies 6, 7 i 8 d'abril del 1994, conscients dels problemes que cal aclarir entorn de la figura, l'acció i la producció intel·lectual d'Arnau de Vilanova, i a la vista dels projectes d'edició d'obres arnaldianes actualment en curs, creuen que el resultat final d'aquesta primera Trobada i la possibilitat de continuar-la en noves sessions depèn en gran manera de la continuació de l'edició d'obres espirituals que en el seu moment l'Institut d'Estudis Catalans es va comprometre i va començar a dur a terme».

«Per això els sotasignants voldrien instar l'Institut d'Estudis Catalans perquè reemprengués la continuació de l'edició de les obres espirituals d'Arnau de Vilanova, iniciativa sense la qual l'estudi d'aquesta figura-clau del món medieval no es podrà abordar sobre base segura i, per tant, quedarà bloquejat i interromput, situació que fa contrast amb l'edició actualment en curs de les obres mèdiques d'Arnau, una de les iniciatives actuals més oportunes per a impulsar i facilitar els estudis sobre Arnau de Vilanova».

«Barcelona, 8 d'abril del 1994».

En nom del Conseller de Cultura el Sr. Joaquim Triadú expressà la seva satisfacció per la celebració de la Trobada, tant pel que era en ella mateixa com pel que significava com a projecció de Catalunya, i la satisfacció de la Conselleria per haver participat en el seu finançament.

El president de l'Institut d'Estudis Catalans agraià als ponents el seu esforç i dedicació a Arnau de Vilanova, de la figura del qual evocà l'interès que li havia suscitat en èpoques diverses de la seva formació i del seu treball. Acceptà a títol personal la petició que els participants havien adreçat a l'Institut, expressant el seu desig i compromís perquè en el si de la secció de Filosofia i Ciències Socials la represa de l'edició de les obres espirituals d'Arnau de Vilanova fos un fet i completés, així, l'edició de les obres mèdiques actualment en curs.

No seria objectiva la crònica d'aquesta I Trobada si ara no es feia esment que, amb la constant col·laboració del prof. Dr. Lluís Garcia Ballester, la idea, la selecció dels ponents i tota l'organització de l'esdeveniment fou idea i fruit de la dedicació i tenacitat de Josep Perarnau i Espelt, membre de l'Institut d'Estudis Catalans i director d'aquest anuari.